

УДК 340.13:316.62:159.962

РОЛЬ НАВІЮВАННЯ В ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ (ЮРИДИЧНО ЗНАЧУЩОЇ) ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Зінсу О.І.

Національна Академія внутрішніх справ України

У статті здійснено вивчення ролі навіювання у формуванні правової поведінки. Підкреслено впливове значення навіювання як засобу психологічного впливу на формування правомірної та неправомірної поведінки. На основі аналізу висвітлено загальні обриси сутності як психічного явища та чинників навіювання на шляху зниження ризику розвитку неправомірної поведінки.

Ключові слова: правова поведінка, юридично значуща поведінка, засоби психологічного впливу, навіювання, неправомірна поведінка, довіра, авторитет, державні інтереси, моральні цінності.

Постановка проблеми. На сьогоднішній час на території України діє розмаїття інформаційного, фізичного, економічного впливу на характер правової поведінки різних верств населення. Не останнє місце в арсеналі маніпуляцій належить навіюванню. Навіювання – це вагомий інструмент для маніпулювання свідомістю людини. Це гостре лезо, неправомірність використання якого нерідко закарбовує негативні установки, поведінку.

Мета статті – розкриття ролі навіювання у формуванні правової (юридично значущої) поведінки.

Для досягнення поставленої мети були поставлені і вирішені такі завдання:

– виявити та викласти основні положення правової поведінки;

– вирізнити типи правової поведінки;

– розкрити поняття «навіювання» та систему чинників навіювання;

– підкреслити роль навіювання у формуванні правової (юридично значущої) поведінки;

– запропонувати та надати рекомендації щодо використання навіювання для забезпечення соціально-ціннісних орієнтирів у суспільстві.

Актуальність теми дослідження. Питання юридично значущої поведінки виступає одним із пріоритетних напрямків розвитку, функціонування держави.

Держава встановлює, визначає і санкціонує правові норми для забезпечення та успішного здійснення публічної влади. Саме поведінка людини в правовій державі проявляється в правомірних та неправомірних діях чи бездіяльності.

В умовах розвитку новітніх технологій, ринкової економіки, впливу негативного навіювання на різні верстви населення, застосування новітніх технологій маніпулювання свідомістю, поведінкою людини нерідко носить характер негативного, шкідливого, суспільно-небезпечного діяння та призводить до дезорганізації суспільства. Це спонукає до більш ретельного дослідження феномену навіювання (сугестії) з метою зниження ризику виникнення делінквентної поведінки, профілактики правопорушень.

Стан дослідження. Питання поведінки людини, навіювання розглядається різними науками. Це теорія держави і права, філософія права, соціологія права, кримінальне право, соціології, соціальна психологія, юридична психологія, етика та ін.

Вагомий внесок у зародження вчень про поведінку зробили вчені Стародавнього світу та Середньовіччя: Аврелій Августин, Арістотель, Ацилій, Конфуцій, Платон, Сократ, Тома Аквінський, Юстиніан.

Юридично значущу поведінку досліджувала ціла гаурта талановитих учених. Серед них – О.М. Балинська, В.С. Бігун, С.Н. Братусь, О.Ф. Скакун, О.Г. Мурашин, Т.І. Тарахонич, які висвітлювали питання правової поведінки щодо теорії держави і права; С. Киренко вивчав особливості маніпулювання на психіку людини в кримінально-правовому аспекті; Д.О. Александров, В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко досліджували правову поведінку в курсі юридичної психології.

Серед учених, які досліджували навіювання, виділимо:

Шарка Ж.М. – вирізняв стадії гіпнозу, А.Р. Лурію – гіпноз та тест словесних асоціацій, А.А. Токарський – вніс значний вклад у розвиток терапевтичного використання гіпнозу.

Психоневропатолог В.М. Бехтерев ґрунтовно розкрив особливості навіювання в суспільному житті та заклав основу систематичного науково-експериментального вивчення механізмів гіпнозу, навіювання та використання їх стосовно моделювання стану людини для вивчення різноманітних психофізіологічних реакцій. Ґрунтовні наукові дослідження проводив Г. Лебон, який здійснив спробу систематизувати інформацію про сугестію. Сугестивні явища на глибинному особистісному підсвідомому рівні вивчали Адлер, З. Фрейд, Г. Юнг. Навіювання як функцію соціальної орієнтації індивіда в його середовищі аналізували М. Шерив та Т. Коффіні. С. Еша своїми дослідженнями заклав теорію раціонального навіювання. Еміль Кує розробив метод довільного самонавіювання. І.П. Павлов, установлюючи умови підвищення сугестивності, визначив природу гіпнозу, розглянув гіпноз як умовний рефлекс людини.

Г.А. Шичко вивчав спеціальні методи кодування підсвідомості при навіюванні, використанні щоденників у процесі навіювання.

Незважаючи на доробки вчених, тематика навіювання в характері правової поведінки, її взаємозв'язок і вплив передбачає ще чимало но-

вих досліджень з метою формування правомірної поведінки громадян.

Виклад основного матеріалу. Правова поведінка виступає як різновид соціальної поведінки та як форма пристосування індивіда до правового простору то чи іншого соціуму.

Характер, детермінанти, сутність правової поведінки вирізняються в залежності від вибраної концепції теорій походження права.

В даному дослідженні ми розглядаємо правову поведінку в контексті «юридично значуща поведінка». При цьому ми маємо враховувати інші концепції існуючих класично визначених теорій походження права, кожна з яких розглядає правову поведінку відповідно до витоків конкретної концепції, онтологічних, гносеологічних та аксіологічних характеристик.

Правова поведінка (юридично значуща) – це складно організоване явище, яке представляє собою сукупність гармонійно впорядкованих складових психологічного, фізіологічного, соціологічного, економічного, культурного, політичного характеру; отриманих знань, досвіду, що в поєднанні з характером, темпераментом, умовами середовища посилюють діяння особи в соціумі за які наступають правові наслідки, юридична оцінка. Правова поведінка є вагомою складовою віддзеркалення функціонування держави, державного примусу.

ознаками юридично значущої поведінки виступають: вольовий характер, соціальний характер, юридично значущі дії та бездіяльність, юридичне регулювання, юридичні наслідки, юридична оцінка.

Правова поведінка формується в процесі соціалізації, десоціалізації, ресоціалізації. В усіх названих процесах вектор правової поведінки залежить від цілої низки чинників.

Виділяють правомірну та неправомірну правову (юридично значущу) поведінку.

Правомірна поведінка залежна від об'єктивної сторони визначається (вирізняється):

- соціально активна;
- законослухняна;
- конформістська;
- маргінальна;
- звична [3, с. 486].

Кристовська Н.М., Матвеева Л.Г. відмічають, що безпека конформістської поведінки полягає в тому, що у людини відсутня тверда і чітка особиста установка недотримання права. При зміні ситуації (перехід поведінки оточення від правомірної до неправомірної) можлива аналогічна зміна правової установки з правомірної на неправомірну [4].

Неправомірна поведінка – поведінка, яка порушує встановлені юридично значущі норми, які встановлюються, визначаються, санкціонуються державою.

До неправомірної поведінки відносять:

- зловживання правом;
- об'єктивно-протиправна;
- правопорушення.

Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І. підкреслюють, що психологічна структура злочинної поведінки за формою має такі ж компоненти, як законослухняна, але їх зміст інший [1, с. 79].

Одними із вагомих інструментів формування правової (юридично значущої) поведінки є засоби психологічного впливу, зокрема навіювання, яке, в свою чергу, виступає одним із небезпечних інструментів маніпуляції поведінкою людини. Суб'єкт здійснення навіювання значиться як сугестор. Суб'єкт прийняття навіювання значиться як сугеренд.

Навіювання – явище багатоліке та різноманітне, яке пронизує багато сфер буття, діє на свідомість і підсвідомість людини. В основі навіювання лежить некритичне сприйняття інформації, зниження логічного, аналітичного мислення.

В.М. Бехтерев наголошував, що навіювання є ніщо інше, як вторгнення в свідомість або прищеплення до нього сторонньої ідеї без прямої безпосередньої участі в цьому акті «я» суб'єкта, внаслідок чого останнім у більшості випадків – є або зовсім, або майже безвладний його відкинути і вигнати зі сфери свідомості навіть при тій умові, коли усвідомлює його безглуздість. Проникаючи в свідомість без активної участі «я» – суб'єкта, навіювання залишається поза сферою індивідуальної свідомості, завдяки чому і всі подальші його наслідки відбуваються без контролю «я» і без відповідної затримки [2].

Ми підтримуємо думку В.П. Якупова, що навіювання – закономірне психічне явище, що ґрунтується на особливій властивості людини – сугестивності (нахил до навіювання), яка тією чи іншою мірою притаманна кожній людині [6].

А от рівень сугестивності (схильності до навіювання) різняться за ступенем та повнотою. Для навіювання має значення рівень сугестивності, стан розвитку критичного мислення, вольових якостей, стан та рівень залежності від сугестора, психоневрологічний статус, наявність патологій стану здоров'я сугеренда, наявність обтяжуючих обставин, готовність, налаштованість на прийняття сугестивного впливу.

Серед базових чинників здійснення навіювання відмітимо соціальний статус та авторитет сугестора, його вміння і навички, вольові якості сугестора, його впевнені манери, категоричний тон, виразну інтонацію; владні, впливові, залежні відносини. Авторитет сугестора містить як його персональні якості авторитету, так і те, від імені кого він постає перед сугерендом. Це можуть бути рекомендації значимих осіб, представництво референтної групи, думки оточення про сугестора. Таємничість, харизматичність теж може виступити чинником успішного навіювання. Має також значення важіль джерела використання інформаційного матеріалу сугестором.

Наступним базовим чинником успіху навіювання виступає довіра. Саме довіра випереджає сам акт навіювання. При наявності довіри навіювання починається ще до початку самого акту безпосереднього впливу. Має значення створення іміджу чесною, порядною людини (сугестора), захисника добра, справедливості; участь у благодійних акціях; використання певної соціальної ролі. При наявності довіри до сугестора у сугеренда доволно знижується рівень критичного мислення, настороженість, обачливість. Перший крок – це формування довіри, авторитету. А надалі використання ореолу довіри. Довіра виростає із віри, переконання за наявності у сугеренда

компетенції, впевненості в тому, що сугестор діє компетентно і правильно, саме він є людиною надійною і не підведе в скрутній ситуації.

Не виключено наявність результату успішного навіювання при авторитарній насильницькій залежності, підпорядкованості сугеренда сугестору, використанні наказу як методу навіювання.

Для створення довіри можуть бути використані прийом «легенди», значимість, обізнаність сугеренда, використання соціальних ролей. Впливає значення має соціальний статус сугестора.

До системи ефективного здійснення навіювання входять засоби вербальної мови, інтонація, тембр, вібрація голосу, засоби невербальної мови.

Серед ситуативних чинників виділимо: стан спокою, релаксацію, втому, низький рівень інформаційної бази, брак часу для прийняття рішення тощо.

Особливе значення на якість навіювання має атмосфера при якій здійснюється навіювання.

Як засіб психологічного впливу, навіювання спрямоване на зміну поведінки, міркувань, переконань, дій сугеренда з метою спонукання його до виконання певних дій, зміни певних поглядів, формування певних установок. Навіювання являють систему інструментів та механізмів. Самі по собі вони нейтральні. Це вже людина з її моральними принципами, рівнем правосвідомості, типом правової поведінки, цілями, мотивами використовує засоби навіювання для добра чи зла.

Простір сугестивності вміщує чимало чинників успішності процесу навіювання і при низькому рівні моральних установок сугестора інструменти навіювання можуть бути використані для формування неправомірної поведінки, задля спричинення шкоди, зла. Вони в подальшому обумовлюють налаштування установок неправомірного характеру, делінквентної поведінки, правопорушень, створюють загрозу правоохоронючим інтересам інших осіб, держави, суспільства в цілому, призводять до суспільно небезпечних наслідків, і зрештою стають тягарем для державних цінностей і інтересів.

Навіювання, авторитарність лідера, складні життєві ситуації особи сугеренда виступають базовим для розвитку делінквентної, адиктивної поведінки, правопорушень, злочинів за співучасті. А далі це вже джерело потенційної неправомірної поведінки.

Щодо злочинної групи, яка є проявом неправомірної поведінки, має значення підкреслити роль навіювання в розвитку, функціонуванні злочинних груп, угруповань, набутті негативного соціального досвіду.

Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І. наголошують, що згуртуванню злочинної групи сприяє також однакова чи подібна анти-суспільна спрямованість інтересів учасників, що формується в результаті групового впливу завдяки переконанню, навіюванню, наслідуванню (переконуючий вплив – розповіді про злочинну діяльність, вимоги дотримуватися правил і традицій; навіювання – приклад поведінки досвідчених злочинців, демонстрація «цінностей» злочинного способу життя, формування почуття впевненості в своїх силах та підтримці з боку групи; наслідування – переймання загально-групового настрою та емоційного фону) [1, с. 92].

Разом з тим сучасні реалії вимагають від людини готовності і здатності до активної участі в суспільно корисних справах, глибокого усвідомлення себе, як повноправного члена соціальної спільноти, громадянського суспільства. Ці пріоритети передбачають орієнтацію на відродження національної гідності, патріотизму, громадянської зрілості особистості, розвинену правомірну поведінку, що включає освіченість на рівні кращих світових зразків, гуманізм, духовність, активну позицію кожної людини, розвиток рівня суб'єктивного контролю, вольових якостей, критичного мислення.

Враховуючи роль навчання як засобу психологічного впливу в формуванні неправомірної поведінки, при здійсненні заходів щодо правового виховання, профілактики виникнення неправомірної поведінки, зниження рівня негативного впливу «поганої компанії», має значення оволодіння навичкам протистояння негативному навчанню.

Антисугестивними бар'єрами виступають:

1. Критичне мислення, яке опрацює будь-яку інформацію, перш ніж вона буде прийнята;
2. Інтуїтивно-афективний бар'єр, який відкидає все, що не створює довіря і відчуття впевненості;
3. Етичний бар'єр, який відкидає те навчання, що суперечить етичним принципам особистості [5].

Відповідно, особа з метою протидії негативно-деструктивному впливу маніпуляційних технік має розвивати в собі високий рівень критичного мислення, опанувати постійно нову корисну інформацію, намагатися щонайменше володіти просторовою інформаційною базою площини особистісного та соціального буття.

А сугестер для успішного здійснення навчання має враховувати механізми, інструменти зниження антисугестивних бар'єрів. Використання інструментів та механізмів процесу навчання визначає рівень правосвідомості осо-

би – сугестора, полярність правової поведінки, правового діяння.

Названі стратегії наголошують на значимості моральних принципів при використанні інструментів навчання. Моральний зріз особистості, правосвідомість, тип правової поведінки в поєднанні з обставинами, мотивами, потребами складають неповторний принцип єдності свідомості з діяльністю.

Це покладає на державні компетентні структури, соціальні інститути важливі завдання розвитку соціально-ціннісних орієнтирів, суспільно-прогресивної спрямованості, захисту суспільної моралі, «загального блага», «справедливості», «правомірної поведінки».

Висновки і пропозиції. Таким чином в інтересах процвітання української національної державності, здійснення нею визначених програм і завдань на шляху успішного функціонування різних сфер суспільно корисного буття ми маємо привернути увагу волонтерів, громадськості, окремих свідомих осіб, груп на запровадження доступності заходів, програм, циклів занять із використанням новітніх технологій навчання, спрямованих на правове виховання, правову обізнаність, формування правомірної поведінки з метою підвищення правової культури, виправлення правового нігілізму, дилетантизму, правового інфантилізму в суспільстві, підвищення рівня критичного мислення, зміцнення ціннісного потенціалу людини, убезпечення її від формування викривлених життєвих цінностей, стереотипів, неправомірної поведінки.

Ці елементи, в свою чергу, виступають вагомим чинником, базовою основою зміцнення правової, демократичної, соціальної держави, якою прагне бути Україна; формування позитивних соціальних орієнтирів, розвиток задатків і здібностей особистості для виконання суспільно корисної праці в поєднанні з особистими інтересам.

Список літератури:

1. Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І. та інші. Юридична психологія: Підручник / за заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсєєва. – К.: КНТ, 2007. – 360 с.
2. Бехтерев В.М. Внушение и его роль в общественной жизни. – СПб: Издание К.Л. Риккера, 1908 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: psylib.ukrweb.net/books/behtv01/index.htm
3. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
4. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – 432 с.
5. Пальчевський С.С. П 146 Соціальна педагогіка: Навчальний посібник – К.: Кондор, 2005. – 560 с.
6. Ягупов В.В. Морально-психологічне забезпечення: Курс лекцій. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2002. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: medbib.in.ua/metodi-psihologichnoji-pidgotovki36941.html

Зинсу О.И.

Национальная Академия внутренних дел Украины

РОЛЬ ВНУШЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ПРАВОВОГО (ЮРИДИЧЕСКИ ЗНАЧИМОГО) ПОВЕДЕНИЯ ЛИЧНОСТИ

Аннотация

В статье осуществлено изучения роли внушения в формировании правового поведения. Подчеркнуто влиятельное значение внушения как средства психологического воздействия на формирование правомерного и неправомерного поведения. На основе анализа освещены общие очертания суггестии как психического явления и факторов внушения на пути снижения риска развития неправомерного поведения. **Ключевые слова:** правовое поведение, юридически значимое поведение, средства психологического воздействия, внушения, неправомерное поведение, доверие, авторитет, государственные интересы, моральные ценности.

Zinsu O.I.

National Academy of Internal Affairs of Ukraine

THE ROLE OF SUGGESTION IN THE FORMATION OF THE LEGAL (LEGALLY MEANINGFUL) BEHAVIOR OF PERSONALITY

Summary

The article deals with the role of suggestion in the formation of legal behavior. The influence of suggestion as a means of psychological influence on the formation of lawful and unlawful behavior is emphasized. On the basis of the analysis, general outlines of suggestion as a psychic phenomenon and suggestion factors on the way of reducing the risk of development of unlawful behavior are highlighted.

Keywords: legal behavior, legally significant behavior, means of psychological influence, suggestion, wrongful behavior, trust, authority, state interests, moral values.